

Date: 21st January-2026

EFFECTIVE TECHNIQUES FOR VOCABULARY DEVELOPMENT

Zaytova Mirjaxan,

Nukus tumani 1-sonli texnikumi ingliz tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tilini o'rganishda lug'at boyligini rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali metod va texnikalar tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida leksik birliklarni o'zlashtirishning psixolingvistik asoslari, kontekstual o'rganish, takrorlash mexanizmlari hamda faol lug'atni shakllantirishga yo'naltirilgan yondashuvlar yoritiladi. Maqolada cheklangan miqdordagi ilmiy manbalarga tayangan holda mualliflik tahlili ustuvor o'rin egallaydi va nazariy qarashlar amaliy kuzatuvlar bilan boyitiladi.

Kalit so'zlar: vocabulary development, lexical competence, contextual learning, repetition, active vocabulary.

KIRISH. Til o'rganish jarayonida lug'at boyligi kommunikativ kompetensiyaning markaziy unsurlaridan biri hisoblanadi. Grammatik bilim yetarli darajada shakllangan bo'lsa ham, yetarli lug'at zaxirasiga ega bo'lmagan o'quvchi fikrini aniq va erkin ifodalashda qiyinchilikka duch keladi. Shu sababli so'nggi yillarda til o'qitish metodikasida aynan vocabulary development masalasi alohida tadqiqot obyekti sifatida ko'rib chiqilmoqda.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, lug'at o'rganish faqat so'z va uning tarjimasini yodlash bilan cheklanib qolmasligi kerak. So'zning kontekstda qo'llanishi, semantik maydoni, assotsiativ bog'lanishlari va nutqiy faoliyatda qo'llanish chastotasi uning real o'zlashtirilish darajasini belgilaydi. Nation tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda so'z boyligini rivojlantirish samaradorligi aynan shu omillar bilan bog'liq ekanini ta'kidlanadi [1,27]. Ushbu fikrni davom ettirar ekanimiz, ta'kidlash joizki, o'quvchi so'zni faqat bilishi emas, balki uni faol nutqda mustaqil qo'llay olishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Lug'at boyligini rivojlantirish nazariyasi psixolingvistika va ikkinchi tilni o'rganish nazariyalari bilan chambarchas bog'liq. Schmitt lug'atni o'zlashtirish jarayonini ko'p bosqichli kognitiv jarayon sifatida talqin qiladi va bunda sezish, tushunish, saqlash hamda qayta faollashtirish mexanizmlari ishtirok etishini ko'rsatadi [2,112]. Bu yondashuv shuni anglatadiki, so'z bir martalik uchrashuv orqali emas, balki takroriy va turli kontekstlarda qo'llanish orqali mustahkam o'zlashtiriladi.

Bundan tashqari, kontekstual o'rganish lug'at rivojining muhim omili sifatida qaraladi. Hulstijn tadqiqotlarida so'zlarni tabiiy matnlar orqali o'rganish ularning semantik chuqurroq o'zlashtirilishiga olib kelishi isbotlangan [3,203]. Ushbu ilmiy qarashni amaliy jihatdan sharhlaydigan bo'lsak, texnikum sharoitida o'quvchilarga kasbiy yo'naltirilgan matnlar orqali yangi so'zlarni berish ularning motivatsiyasini oshiradi va so'zlarni real vaziyatlarda qo'llash imkonini yaratadi.

Shuningdek, faol va passiv lug'at tushunchalari ham nazariy jihatdan muhim ahamiyatga ega. Faol lug'atga kiruvchi so'zlar o'quvchi tomonidan nutqda erkin ishlatilsa,

Date: 21st January-2026

passiv lugʻatdagi soʻzlar asosan tushunish darajasida qoladi. Nation bu ikki turdagi lugʻat oʻrtasidagi farqni qisqartirish uchun maxsus mashqlar tizimi zarurligini taʼkidlaydi [1,31]. Ushbu fikrni davom ettirib aytish mumkinki, dars jarayonida faqat matn oʻqish emas, balki gap tuzish, munozara va yozma topshiriqlar orqali soʻzlarni faollashtirish zarur.

Lugʻat boyligini rivojlantirishda samarali metodlarni tanlash oʻquvchining yosh xususiyatlari, til darajasi va oʻrganish maqsadlariga bevosita bogʻliq. Amaliyot shuni koʻrsatadiki, universal usul mavjud emas, biroq ayrim texnikalar muntazam qoʻllanganda barqaror natija beradi.

Eng samarali yondashuvlardan biri kontekstual oʻrganish hisoblanadi. Soʻzlarni alohida roʻyxat shaklida yodlash qisqa muddatli xotirada saqlanib qolishi mumkin, biroq ularning nutqiy faoliyatda qoʻllanishi cheklangan boʻladi. Hulstijn taʼkidlaganidek, soʻzning kontekstda uchrashi uning maʼnosini chuqurroq anglash va uzoq muddatli xotirada mustahkamlash imkonini beradi [3,210]. Ushbu ilmiy fikrni davom ettiradigan boʻlsak, dars jarayonida autentik matnlar, dialoglar va kasbiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar orqali soʻzlarni oʻrganish oʻquvchini faol fikrlashga undaydi va tilni real kommunikatsiya vositasi sifatida qabul qilishga yordam beradi.

Yana bir muhim texnika takrorlashning interval asosidagi shakli, yaʼni spaced repetition hisoblanadi. Nation lugʻat oʻzlashtirish jarayonida vaqt oraligʻida takrorlash soʻzlarning unutilish ehtimolini sezilarli darajada kamaytirishini qayd etadi [1,74]. Ushbu yondashuvni amaliy jihatdan izohlaydigan boʻlsak, yangi oʻrganilgan soʻzlarni bir dars doirasida bir necha marta takrorlash emas, balki keyingi darslar, uy vazifalari va mini-testlar orqali qayta faollashtirish maqsadga muvofiqdir. Bu esa oʻquvchida mustaqil oʻrganish odatini ham shakllantiradi.

Semantic mapping yoki semantik xaritalar tuzish texnikasi ham lugʻat rivojida samarali hisoblanadi. Schmitt tomonidan tavsiya etilgan ushbu metod soʻzlar oʻrtasidagi maʼnoviy bogʻlanishlarni aniqlashga yordam beradi [2,118]. Mazkur texnikani davom ettirib tahlil qilsak, oʻquvchi yangi soʻzni mavjud bilimlari bilan bogʻlaydi, natijada lugʻat boyligi tizimli ravishda kengayadi. Masalan, texnikum oʻquvchilari uchun kasbiy terminlarni mavzular boʻyicha guruhlash ularning tilga boʻlgan qiziqishini oshiradi va soʻzlarni eslab qolishni osonlashtiradi.

Faol lugʻatni rivojlantirishda productive tasks, yaʼni ishlab chiqaruvchi topshiriqlar alohida ahamiyatga ega. Gap tuzish, qisqa yozma ishlar, rolli oʻyinlar va munozaralar oʻquvchini soʻzlardan faol foydalanishga majbur qiladi. Nation faol foydalanilmagan soʻzlar passiv lugʻatda qolib ketishini taʼkidlaydi [1,33]. Ushbu fikrni mantiqan davom ettirar ekanmiz, oʻqituvchi tomonidan yaratilgan nutqiy muhit oʻquvchining xato qilishdan qoʻrqmasdan soʻzlashiga imkon berishi zarur.

Yuqorida koʻrib chiqilgan texnikalar shuni koʻrsatadiki, vocabulary development jarayoni faqat metod tanlash bilan emas, balki oʻqituvchining didaktik yondashuvi bilan ham bogʻliq. Nazariy manbalarda tavsiya etilgan usullarni bevosita koʻchirib qoʻllash har doim ham kutilgan natijani bermaydi. Shuning uchun ularni oʻquvchilar darajasi, taʼlim muassasasi turi va fan yoʻnalishiga moslashtirish muhimdir.

Date: 21st January-2026

Mualliflik kuzatuvlari asosida aytish mumkinki, texnikum sharoitida kasbiy yo'naltirilgan lug'at bilan ishlash o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi. So'zlar real hayotiy vaziyatlar bilan bog'langanda, ularning o'zlashtirilish darajasi yuqori bo'ladi. Bundan tashqari, o'qituvchi tomonidan beriladigan muntazam fikr-mulohazalar (feedback) o'quvchining lug'at ustida mustaqil ishlashiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Mazkur maqolada ingliz tilini o'rganishda lug'at boyligini rivojlantirishning samarali texnikalari nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, vocabulary development jarayoni murakkab va ko'p omilli bo'lib, u faqat so'zlarni yodlash bilan cheklanib qolmasligi lozim. So'zlarning kontekstda o'rganilishi, interval asosida takrorlanishi hamda faol nutqda qo'llanishi ularning uzoq muddatli xotirada mustahkamlanishiga xizmat qiladi.

Ilmiy manbalar tahlili va mualliflik kuzatuvlari asosida aytish mumkinki, kontekstual o'rganish va semantic mapping kabi metodlar o'quvchilarning leksik kompetensiyasini tizimli rivojlantiradi. Ayniqsa, kasbiy ta'lim muassasalarida lug'atni kasbiy faoliyat bilan bog'lab o'qitish o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va tilni real kommunikatsiya vositasi sifatida qabul qilishiga yordam beradi. Nation va Schmitt tomonidan ilgari surilgan nazariy qarashlar amaliyotda to'g'ri moslashtirilganda yuqori samaradorlikka ega ekanini ko'rsatadi [1,31; 2,118].

Shuningdek, faol lug'atni shakllantirishda o'quvchini nutqiy jarayonga jalb etuvchi topshiriqlar muhim ahamiyat kasb etadi. Gap tuzish, munozara va yozma mashqlar orqali o'rganilgan so'zlar passiv bilim darajasidan faol kompetensiya darajasiga ko'tariladi. Ushbu xulosani davom ettirib aytish mumkinki, o'qituvchining metodik yondashuvi va o'quv muhitini to'g'ri tashkil etishi lug'at rivojining hal qiluvchi omillaridan biridir.

Umuman olganda, vocabulary development jarayonini samarali tashkil etish uchun nazariy bilimlar va amaliy tajriba uyg'unligi zarur. Ushbu maqolada keltirilgan tahlillar ingliz tilini o'qitishda lug'at bilan ishlash bo'yicha metodik qarorlar qabul qilishda ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Nation I.S.P. *Learning Vocabulary in Another Language*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 477
2. Schmitt N. *Vocabulary in Language Teaching*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000. – 224
3. Hulstijn J.H. *Incidental and Intentional Learning*. In: Doughty C., Long M. (eds.) *The Handbook of Second Language Acquisition*. – Oxford: Blackwell Publishing, 2003. – pp. 349–381.